

журнал Інституту української мови Національної академії наук України. 2007. №3. С. 90–97.

2. Дашвар Л. На запах м'яса : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013, 368 с.
3. Єрмоленко С., Грушкіна Ю. Порівняльні конструкції в прозі Євгена Положія (на матеріалі роману «Риб'ячі діти»). *Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей*. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. Вип. 9. С. 18–22.
4. Єрмоленко С.І, Ішук Г.В. Специфіка порівняльних конструкцій у системі сучасної української літературної мови (на матеріалі прози Юрія Андруховича). *Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей*. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. Вип. 8. С. 59–61.
5. Мала філологічна енциклопедія / Уклали : О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
6. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник / за ред. Л.І. Мацько. К. : Вища школа, 2003. 462 с.

Кривошеєва К.Є.

студентка магістратури

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ НАЗВ УЗАГАЛЬНЕНИХ ОЗНАК У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Анотація. У статті досліджуються семантико-стилістичні параметри назв узагальнених ознак, зафіксованих у сучасних українських прозових творах. Вивчаються семантичні особливості таких іменників та специфіка їх функціонування в художній прозі початку ХХІ ст.

Ключові слова: назви узагальнених ознак, лексико-тематична група, семантика, епітет, метафора.

Лексика сучасної української прози становить значний науковий інтерес для дослідників, адже література початку ХХІ ст. відображає принципово новий підхід до написання твору, зокрема відхід від усталених канонів, цензури. Такі тенденції позначилися на лексичних особливостях мови письменників.

Найменування узагальнених ознак учені відносять до абстрактної лексики [9]. Вивченню цієї категорії слів присвятили праці такі вчені, як В. Веселітський, І. Ковалик, Н. Медведовська, О. Микитюк, Л. Полюги, Т. Сіроштан, Н. Тома та ін. Лінгвістичні дослідження засвідчують доволі складну природу абстрактних назв, комплексний аналіз яких дозволить поглибити розуміння української мовної картини світу. Це зумовлює актуальність пропонованої статті.

Метою нашого дослідження є встановити семантико-стилістичні параметри назв узагальнених ознак, що фіксують сучасні українські прозові твори.

Іменники на позначення опредметненої ознаки, як і абстрактна лексика загалом, характеризуються певними семантичними, граматичними й словотвірними особливостями. Вони «називають поняття, які людина не може безпосередньо сприймати органами чуттів», для них характерна «нездатність утворювати корелятивні форми однини і множини (більшість вживається лише в однині) та сполучатися з означено-кількісними числівниками» [9, с. 58]. Словотвірним ознаками розгляданих іменників є прикметникова мотивувальна основа й суфікси **-ість**, **-ота**, рідше – нульовий формант та деякі інші.

Іменники на позначення узагальнених ознак в обстежених джерелах представлені кількома лексико-тематичними групами слів, що різняться семантичними відтінками.

1. Найменування особливостей характеру, поведінки людини, наприклад: *Нарешті навис над нею, водночас рішучий і приречений, з насуленими бровами, з жорстокою **впевненістю** в кутиках губ* [1, с. 12]; *Та він зібрав усю свою непохитну силу волі, і йшов далі, і вів її за собою, не виказуючи власної **слабкості*** [1, с. 20]; *Вона тішилась своїй **сміливості*** [11, с. 11]; *Можливо, її підсвідомий бунт проти надто великої **правильності** й **моральності** мами так би й лишився бунтом у підсвідомості, адже мама нічого поганого дочці не бажала* [7, с. 21].

2. Назви почуттів (фізичних і психічних): *цього чоловіка, в зморшках обличчя якого ховаються і голод хижака, і втома, і **неспокій** травойдного* [1, с. 31]; *Побачивши зранку директорів у лижних шапочках і з палицями, Светочка на цілий день втрачала **спокій**...* [5, с. 86]; *– Якби не ці дві купчини, то вже точно не наздогнали б, – з **гіркотою** у голосі додав* [11, с. 27]; *... сказала до старшої жінки Олеся, в якій стала наростати **роздратованість** проти їх обох* [7, с. 14].

3. Назви, що характеризують фізичні властивості предметів, наприклад: *розглядаючи її побите лице, розсічену брову і розбиту нижню*

губу, кров, що запеклась на чолі, щоці й над верхньою губою, і темну **припухлість** під правим оком [1, с. 7]; під дерматинном якесь дешеве м'яке наповнення, щось на кшталт вати, що створювало відчуття **спухлості, пухирчастості** [1, с. 22]; Це як у комп'ютері: коли виникає загроза **несправності**, спершу вмикається функція автозбереження, по тому – *перезавантаження* [8, с. 33]; Його лице дуже розумне, у ньому така **глибинь** відчувається [8, с. 44]; *Потяг уже набрав швидкість* [6, с. 8].

4. Найменування особливостей фізичного стану людини: **Короткозорість** бармена завадила йому розгледіти, що саме [3, с. 37]; *Деся місяця із півтора жила мов у гарячці* [7, с. 45]; *Не важило скільки, бо він хотів спати це, він тільки-но увійшов у смак солодкої непритомності* [2, с. 13].

5. Результати розумової та мовленнєвої діяльності людини також позначають окремі назви узагальнених ознак, наприклад: *Усі збиралися і чемно чекали на двох монахинь, які таємно приходили сюди одразу після недільного богослужіння, аби навчити хлопчиків та дівчаток усім необхідним премудростям до першого Причастя* [11, с. 8]; *Коли старенька розповідала бувальщини – це був особливий ритуал у їхній родині* [11, с. 15].

6. Найменування явищ навколишнього світу: *Туман на вулиці посилював почуття порожнечі* [3, с. 34]; *Пишні чорні кучері, вологі від сирості, важко лягли на чорне кашемірове пальто* [3, с. 37]; *Буває, наближаєшся до нього і є ризик упасти, провалитися, скотитися у безодню, що дихає холодом безкінечності* [8, с. 33]; *І хоч водночас щось підказувало: цього робити не слід, там – небезпека, та, зрештою, перше бажання переважило* [6, с. 49].

7. Назви опредметненої ознаки за кольором, наприклад: *А потяг падає у цю нудотну чорноту ночі, наче у глибоке бездонне провалля, летить і летить у нього й не може приземлитися* [6, с. 26].

Інколи автори увиразнюють найменування абстрагованої ознаки за допомогою епітета – «пояснювального означення в формі прикметника, дієприкметника або прикладки, для окреслення такої ознаки предмета, яка в цей момент є в ньому найбільш виразною або характерною» [4, с. 55], наприклад: *Він посміхнувся, мружачись ще більше – тепер цей вираз, ця мирна, осяйна, розгублена й лукава примруженість наче прилипла до його порізаного променями зморшок і шрамів, децю поношеного обличчя...* [1, с. 10].

Метафора, яку називають «скороченим порівнянням», оскільки вона опирається на подібність або аналогію [4, с. 69], також часто ґрунтується на абстрактних іменниках, наприклад: *Бармен відчув, як котячий силует*

відвідувачки посилює **тривожність**, що повисла у кафе з самого ранку [3, с. 35]; Тієї миті **похмурість** храму розбавило світло [8, с. 38]; Перед нею сидів поважний чоловік, міцно озорнений ауурою **шляхетності** й **благородства** [8, с. 41]; **Затишок** кав'ярні розчинив у собі **вільготність**, **єство** геть розімліло [8, с. 42]; У цього чоловіка проросла **вдячність**? [7, с. 24]; Тієї миті Віта почала приручати птаха **чорної підступності** [7, с. 40] тощо.

Емоційне звучання абстрактних іменників на позначення узагальненої, опредметненої ознаки може досягатися завдяки тавтології, адже «експресивно-видільну функцію виконує і психологічно мотивований лексичний повтор» [10, с. 176]: – ...Справжній чоловік завжди такий – похмурий, могутній, **таємничий**, – сказала четверта. – Але я ношу всі його **таємниці** при собі. І ці **таємниці** залишаться зі мною. На те вони й **таємниці** [3, с. 44]; У храмі владувала **тиша**. Однак **тиша** незвичайна – урочиста, витончена, мовби в повітрі натягнені незримі струни... [8, с. 44].

Отже, різноманітні за значенням іменники – назви опредметнених ознак в аналізованих творах сучасної української прози представлені переважно найменуваннями рис характеру, особливостей поведінки та назвами почуттів. Більшість таких слів є стилістично нейтральною, проте нерідко трапляються і абстракти, вжиті в переносному значенні, що надають певного емоційного забарвлення оповіді.

Література

1. Андрухович С. death is sexy. *Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років: збірка*. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. С. 5–32.
2. Вдовиченко Г. Ймовірність дощу нуль відсотків. *Львів. Кава. Любов: збірка / укл. і передм. Н. Нікалео*. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. С. 7–31.
3. Дереш Любоко. Клуб молодих вдів. *Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років: збірка*. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. С. 33–53.
4. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2008. 488 с.
5. Жадан С. Вона знає всі шлягери цього року. *Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років: збірка*. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. С. 83–120.
6. Лис В. І прибуде суддя: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 240 с.

7. Лис В. Країна гіркої ніжності : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 368 с.
8. Рогашко А. Під склепінням часу. Львів. Спогади. Кохання : збірка / укл. Н. Нікалео. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. С. 33–60.
9. Сіроштан Т.В. Засоби реалізації категорії абстрактності в українській мовній картині світу. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному поліетнічному суспільстві: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Мелітополь, 23-24 вересня 2016 р.)*. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 57–60.
10. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
11. Чернінька О. Купчині на Святвечір. Львів. Спогади. Кохання : збірка / укл. Н. Нікалео. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. С. 5–32.

Лецинская О.А.

*доктор филологических наук,
профессор кафедры белорусского языка
Гомельский государственный университет
имени Франциска Скорины,
Республика Беларусь*

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ-РЕПРЕЗЕНТАНТЫ ЭМОЦИИ СТРАХА В ЯЗЫКЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЯНКИ КУПАЛЫ

Аннотація. В статтє матеріалом изучення избраны фразеологизмы с общим значением 'страх', использованные в языке произведений классика белорусской литературы Янки Купалы. Даеться их общая характеристика, устанавливаются образные основания. Выявляются общие метафорические модели авторского отбора единиц, определяются цели использования в контексте произведений, отмечается общая положительная характеристика и оценка, в отличие от наличия в языке соответствующих единиц для выражения негатива.

Ключевые слова: фразеологизм, эмоция, страх, язык произведений, авторский отбор, метафора, образность.